

REZULTATELE CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DIN SITUL TRIPOLIE CII DE LA CUNICEA – PRIȘANSCAIA GORA

DE

SERGIU POPOVICI*, ION CEBAN**

Abstract

The paper presents the results of preventive investigation of a pit-house dwelling complex of the late phase of Cucuteni-Tripolye culture. Discovered artefacts have various analogies from the settlements of Vykhatintzy type widely spread in the zone of Dniester river basin and Dniester Highlands. The investigated complex is characterized by its peculiar size: its length amounts to ca. 11.5 m. The rough pottery with shell inclusion predominates in the ceramic complex. Fine painted pottery is represented by various forms characteristic of the Vykhatintzy type. The Cunicea Prișanscaia-Gora site could be synchronized with the both earliest horizons of the Vykhatintzy cemetery and chronologically should be placed in Tripolye CII period.

Keywords: Tripolye C2, Șoldănești, Cunicea, Vykhatintzy, pit-house dwelling complex.

În vara anului 2012, au fost efectuate cercetări arheologice preventive în cadrul sitului Cunicea – Prișanscaia Gora, raionul Șoldănești. Aici, cu ocazia unor cercetări periegetice întreprinse în anul 2007 de către Denis Topal și Stanislav Țerna, au fost identificate vestigii datate în perioada târzie a culturii Cucuteni-Tripolie. Resturile sitului arheologic au fost observate în profilul unei gropi săpate în anul 2002 de către un căutător de comori. Groapa, de mari dimensiuni, este folosită în prezent în calitate de carieră pentru extragerea lutului. Tot atunci, în profilul de nord al carierei, a fost evidențiată o groapă în umplutura căreia se observau oase și fragmente ceramice. În urma investigării complexului, s-a constatat prezența unui mormânt (nr. 1) în care defunctul a fost depus pe fundul gropii, pe partea stângă, orientat pe axa SV-NE, cu capul spre NE. Inventarul mormântului s-a dovedit a fi unul bogat, format din 9 vase de factură tripoliană târzie. Cu doi ani mai târziu, în anul 2009, tot în perimetrul sitului, în partea lui estică, cu ocazia unor cercetări suplimentare, au mai fost depistate unele fragmente ceramice, care proveneau de la două vase, precum și resturi de oase umane. Autorii descoperirii au presupus existența în acest loc a unui mormânt distrus (nr. 2)¹. Materialele recuperate au fost atribuite orizontului cronologic reprezentat de monumentele de tip Chirileni. Totodată, autorii au admis posibilitatea unei datări mai timpurii sau târzii a vestigiilor, în cazul apariției unor noi date².

Situl arheologic Cunicea – Prișanscaia Gora este situat în limitele Podișului Nistrean (fig. 1/1-3). Aici, relieful este moderat fragmentat și reprezentat prin podișuri, dealuri joase și vâlcele largi, iar interfluviile au formă de șiruri deluroase. Pe alocuri, se întâlnesc dealuri izolate, în formă de cupolă. În această zonă, condițiile naturale reprezintă aripa de NE a zonei de silvostepă dintre Prut și Nistru. Altitudinile absolute ale Podișului Nistrean sunt cuprinse între 200-300 m. Altitudinea maximă deasupra mării este de 338 m (dealul Zahorna). Situl este amplasat pe partea dreaptă a râulețului Cușmirca, în partea superioară a unui promontoriu natural la cca 580 m SV de izvorul Oprașani. Partea superioară a promontoriului are o formă circulară cu o

* Agenția Națională Arheologică, Serviciul arheologie preventivă, Chișinău, str. Mihai Eminescu 50, MD-2012; popovicisergiu@mail.ru.

** Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, MD-2001, Chișinău, Republica Moldova; ciuhal@yahoo.com.

¹ D. A. Topal, S. V. Țerna, *Pozdnetripol'skij mogil'nik i poselenija u s. Kunicha (Floreshtskij r-n, Respublika Moldova)*, in *Stratum Plus*, 2, 2010, p. 287.

² *Ibidem*, p. 297.

suprafață de aproximativ 5.700 m² și este situat la 233 m deasupra nivelului mării. Pedologia promontoriului constă dintr-un amestec de soluri cenușii molice argiloase și brune de pădure.

Cercetările arheologice din anul 2012 s-au axat pe un singur obiectiv și anume studierea complexelor adâncite, evidențiate în profil, situate în partea sudică a carierei.

Complexul adâncit nr. 1. A fost depistat în anul 2009, la 50 m distanță de presupusul mormânt nr. 2. Aici, în malul surpat al carierei, a fost descoperită o concentrație de material arheologic reprezentat prin fragmente ceramice (fig. 9/1–9) și piese arheozoologice. La acel moment, autorii descoperirii au presupus existența în acest loc a unei gropi menajere³. Pentru a corobora legătura dintre materialele descoperite în mormintele 1 și 2 cu vestigiile depistate în presupusa groapă menajeră, s-a decis trasarea în zona respectivă a unei secțiuni. Secțiunea a fost trasată paralel malului abrupt al carierei, fiind orientată pe linia VNV–ESE și compusă din 7 carouri de 2×2 m și 7 carouri mai mici ca lățime, alăturate malului abrupt. După excavarea primelor straturi, la adâncimea de 45 cm de la suprafața actuală de călcare, în carourile A2 și B2, a fost semnalat conturul vestic al complexului adâncit. Conturul estic a fost evidențiat în caroul 7 la adâncimea de 68 cm de la suprafața solului. Astfel, lungimea maximă a complexului conturat de la vest spre est este de 11,46 m. Conturul nordic și sudic al complexului nu au putut fi evidențiate, cauza fiind surparea malului sudic al carierei și existența unui drum de țară alăturat profilului sudic al șantierului. Umplutura complexului este reprezentată prin sol cenușiu, consistent, cu concrețiuni calcaroase. Pereții complexului sunt ușor înclinați către adâncimea de 73 cm (peretele vestic) și 94 cm (peretele estic). Adâncimea maximă a complexului a fost sesizată în carourile A4 și A5, fiind de 135 cm de la suprafața actuală de călcare și 80 cm de la nivelul la care a fost observată (fig. 2).

Din cadrul complexului provin două piese de inventar:

- nr. 1, *fragment de străpungător*. A fost descoperit în caroul A6, la 23 cm sud de latura nordică și la 17 cm est de latura vestică a caroului, la adâncimea de 110 cm de la suprafața de călcare. Piesa a fost modelată din os, caracteristicile tehnice fiind: lungime 9,6 cm, diametrul maxim la bază 1,5 cm. Piesa are o nervură pe centru ocupând 2/3 din lungime și vârf ascuțit (fig. 3/3).

- nr. 2, *fragment de seceră (?)*. A fost descoperit în caroul A4, la 20 cm nord de latura sudică și la 25 cm vest de latura estică a caroului, la adâncimea de 115 cm de la suprafața de călcare. Piesa constă dintr-o lamă cu ambele laturi retușate abrupt, denticulat, partea distală a piesei formează o *encoche* cu retușare măruntă, semi-abruptă. Este confecționată din silex de Nistru (fig. 3/2).

În afară de complexul descris, în profilul malului abrupt al carierei au fost sesizate urmele unei gropi în umplutura căreia se observau oase umane.

Mormântul nr. 3⁴. (Turanic târziu?) Conturul gropii a fost sesizat la 30 cm de la suprafața actuală de călcare. Groapa de formă dreptunghiulară alungită, cu colțurile rotunjite, are următoarele dimensiuni: lungimea 2,15 m, lățimea 65 cm, adâncimea de la nivelul de observare este de 20 cm. Groapa funerară este orientată pe linia E–V. Resturile scheletului au fost descoperite la 50 cm de la suprafața actuală de călcare. Defunctul este orientat V–E și a fost depus pe spate, cu mâinile întinse de-a lungul corpului și palmele pe bazin, cu picioarele întinse (fig. 8/1).

Inventar:

1. În apropierea oaselor radiusului, ulnei stângi și bazin, a fost depistată o verigă din fier cu un nivel înalt de coroziune, având o formă circulară. Dimensiuni: diametru 2,7 cm, grosime 6 cm (fig. 8/2).

2. Lângă humerusul stâng, sub coaste, a fost descoperită o așchie de silex având o formă trapezoidală cu negative ale unor desprinderi anterioare. Dimensiuni: lungime 1,9 cm, lățime 1,6 cm, grosime 0,4 cm (fig. 8/3).

Revenind la complexul adâncit, putem menționa că în umplutura acestuia, au fost descoperite în total 402 fragmente de ceramică. Întregul inventar ceramic poate fi divizat în două mari grupuri tehnologice:

Din prima grupă fac parte 296 fragmente de *ceramică fină* (73,6 %) modelată cu mâna, fără degresanți vizibili, cu ardere oxidantă având în mare parte culoarea cărămidie (fig. 3/1; 4/1–7; 5/1–13; 6/1–14). Putem menționa că ceramica din această grupă este realizată dintr-o argilă omogenă de foarte bună calitate, cu granulație fină și incluziuni sporadice de dimensiuni mici. Ceramica se caracterizează prin duritate mica sau medie și textură fină. Suprafața unor vase a fost acoperită cu un strat de angobă. Fragmentele provin de la mai multe vase cu suprafața netedă. Grosimea fragmentelor ceramice variază între 0,5 și 2,5 cm. Marea lor majoritate au fost inițial pictate, însă din cauza nivelului ridicat de oxidare din sol și a unor factori naturali,

³ Idem, p. 289.

⁴ Mormintele 1 și 2 din cadrul sitului arheologic Cuncea – Prișanscaia Gora au fost cercetate în anii 2007 și 2009 (raport: D. A. Topal, S. V. Țerna, op. cit. [n. 1], în *Stratum Plus*, 2, 2010).

pictura de pe majoritatea fragmentelor din această grupă nu s-a păstrat. Specificăm doar că 23 de fragmente și-au păstrat pictura. Acestea provin de la vase de diferite forme și dimensiuni. A fost posibilă reconstituirea unora dintre aceste forme: vase cu corp bombat, unele cu gâtul supraînălțat cu buza evazată (fig. 4/1, 7), amfore (fig. 3/1), străchini (fig. 5/1–2, 11). Domină pictura monocromă formată din trei sau patru benzi dispuse paralel, cu liniile mediane mai subțiri, uneori ondulate. Spațiul dintre benzi uneori este ocupat de linii subțiri constituind motivul plasei (vase cu corp bombat, amfore). În unele cazuri, este prezentă și pictura bicromă (străchini).

A doua grupă tehnologică este reprezentată de *ceramica de factură grosieră*, având ca degresant principal scoica pisată (26,4%) (fig. 7/1–7). Din acest grup fac parte 106 fragmente ceramice modelate cu mâna. Majoritatea fragmentelor ceramice prezintă o ardere incompletă și neuniformă. Se caracterizează printr-o argilă neomogenă, cu un procentaj ridicat de incluziuni în compoziție, în special scoică pisată reprezentată de fragmente de diferite dimensiuni. Grosimea fragmentelor ceramice variază între 0,4 și 1 cm.

Concentrația maximă a ceramicii a fost evidențiată în carourile A4 și A5, în straturile inferioare ale complexului.

Materialul arheozoologic este reprezentat prin 55 fragmente/așchii de oase și 2 fragmente de oase calcinate. Un număr de 17 fragmente aparțin speciei *Bos taurus* (1 individ) și 4 fragmente de corn speciei *Cervuselaphus*⁵. Restul oaselor, din cauza dimensiunilor reduse ale fragmentelor, nu au putut fi determinate.

Cercetările arheologice preventive efectuate în cadrul sitului Cunicea – Prișanscaia Gora au oferit o serie de date noi pentru studierea comunităților cucuteniene târzii, din zona Podișului Nistrean. Materialul ceramic descoperit în complexul adâncit din cadrul secțiunii se înscrie perfect în tabloul general pe care îl cunoaștem pentru cultura materială a comunităților cucuteniene târzii din zona Nistrului mijlociu. Ne referim aici în mod special la monumentele de tip Ofatiți. Complexul adâncit de tipul celui cercetat, remarcabil prin dimensiunile sale (11,4 m lungime), este pentru prima dată documentat în cadrul siturilor de tip Ofatiți. Ne sunt cunoscute doar trei complexe de acest tip. Primul a fost cercetat în profilul gropii de fundație a unei construcții industriale în 1954 la Șoldănești⁶, cu o adâncime maximă, spre centrul complexului, de 1,5 m față de nivelul de călcare. Al doilea a fost descoperit în straturile superioare a sitului Solonceni II. La Solonceni, dimensiunile complexului sunt mai modeste: 5 m lungime, 2 m lățime și 0,6 m adâncime, de formă aproximativ ovală și adâncindu-se către centrul complexului⁷. Un al treilea complex adâncit a fost identificat, dar nu și investigat, de către Valentin Dergacev în profilul malului surpat al sitului de tip Ofatiți de la Brănești, raionul Orhei⁸. Astfel, după cum observăm se atestă o tendință comună de a adânci partea inferioară a complexelor către mijlocul acestora, atât la Cunicea Prișanscaia- Gora, cât și la Șoldănești și Solonceni.

Cele mai apropiate analogii ale materialului ceramic din cadrul sitului Cunicea – Prișanscaia Gora le găsim în siturile tripoliene târzii de tip Ofatiți de la Caterinovca (fig. 10/ 13–15)⁹, Șoldănești¹⁰, Solonceni II stratul superior¹¹, și Ghidirim (fig. 10/1–12)¹².

Dintre siturile Ofatiți cercetate, materialul arheologic de la Cunicea – Prișanscaia Gora își găsește analogii în cadrul sitului Bolohani I (raionul Orhei) în partea de sud a podișului Nistrean, doar că aici, procentajul ceramicii fine este puțin mai mare, de 85%¹³. Astfel, urmând enunțul luat ca premisă conform căruia în funcție de procentajul ceramicii pictate față de ceramica grosieră se poate vorbi despre unele diferențe cronologice dintre situri, atunci putem presupune o vechime relativ mai mare a sitului Bolohani I față de Cunicea – Prișanscaia Gora.

Situl Cunicea – Prișanscaia Gora poate fi sincronizat cu primele două orizonturi a necropolei de la Ofatiți, conform clasificării propuse de către V. Dergacev¹⁴, și încadrat cronologic în faza C II de evoluție a culturii Tripolie în zona Nistrului Mijlociu propusă de T.S. Passek.

⁵ Determinări dr. Roman Croitor.

⁶ V. I. Markevich, *Arheologicheskie pamjatniki v bassejne nizhnego techenija reki Cherna*, in *Izvestija Moldavskogo filiala AN SSSR*, nr. 5 (25), 1955, p. 134.

⁷ T. G. Movsha, *Mnogoslojnoe tripol'skoe poselenie Soloncheny II*, in *Kratkie Soobșeniia (KSIA)*, Vyp. 105, 1965, p. 98.

⁸ V. A. Dergachev, *Pamjatniki pozdnego Tripol'ja*, Ed. Știința, Chișinău, 1980, p. 98.

⁹ T. S. Passek, *Novye dannye o pozdnetripol'skih poselenijah na Dnestre*, in *Izvestija Moldavskogo Filiala AN SSSR*, 5 (25) Chișinău 1955, 22, fig. 3, 13-15.

¹⁰ Idem, p. 24, fig. 4, 1-7; V. I. Markevič, op. cit. (n. 6), p. 134, fig. 2.

¹¹ T. G. Movsha, op. cit. (n. 7), p. 98.

¹² T. S. Passek, op. cit. (n. 9), p. 22, fig. 3, 1-12.

¹³ V. M. Bikbaev, *Issledovanija na poselenii Bologany I*, in *Arheologicheskie issledovanija v Moldavii v 1985, 1990*, p. 28.

¹⁴ V. A. Dergachev, *Vyhvatinskij mogil'nik*, Ed. Știința, Chișinău 1978, p. 45.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–3. Geographical location of the site.
Fig. 2. Cunicea – Prișansaia Gora. Pit-dwelling no. 1. Plan of the section.
Fig. 3. Cunicea – Prișansaia Gora. 1 – Fragment of an amphora, 2 – fragment of a sickle, 3 – fragment of an awl.
Fig. 4. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–7 – Pit-dwelling no. 1, painted pottery.
Fig. 5. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–13 – Pit-dwelling no. 1, painted pottery.
Fig. 6. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–14 – Pit-dwelling no. 1, pottery with erased ornamentation.
Fig. 7. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–7 – Pit-dwelling no. 1, coarse ware.
Fig. 8. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–3 – Grave no. 3.
Fig. 9. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–9 – Pit-dwelling no. 1, painted pottery (2009) (after Topal, Țerna, 2010).
Fig. 10. Pottery. 1–12 – Ghidirim, 13–15 – Caterinovca (after Passek, 1955).

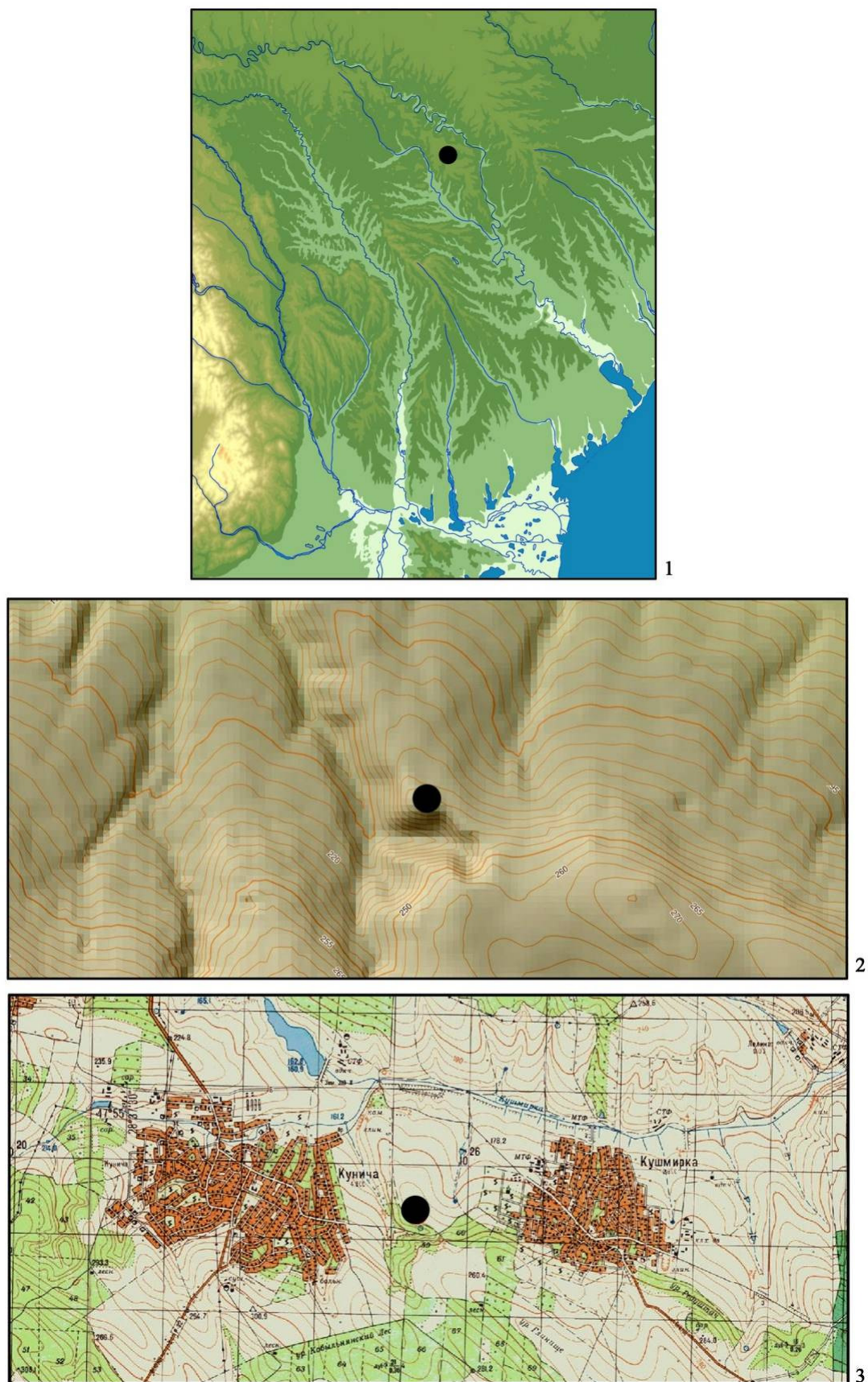

Fig. 1. Cunicea – Prișanscaia Gora. 1–3. Poziționarea geografică a sitului.

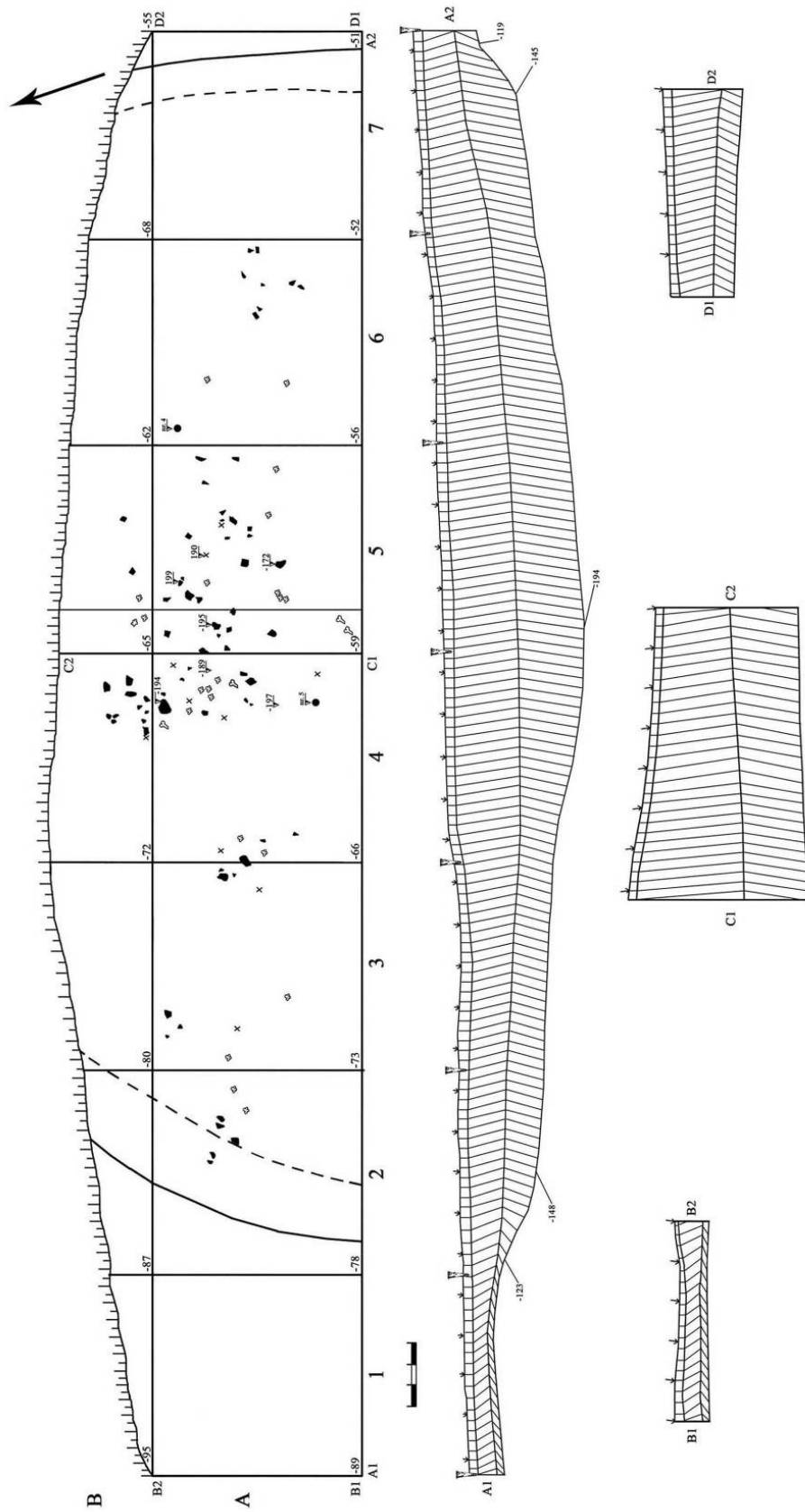

Fig. 2. Cunicea – Prișanșcaia Gora. Complexul adâncit nr. 1. Planul secțiunii.

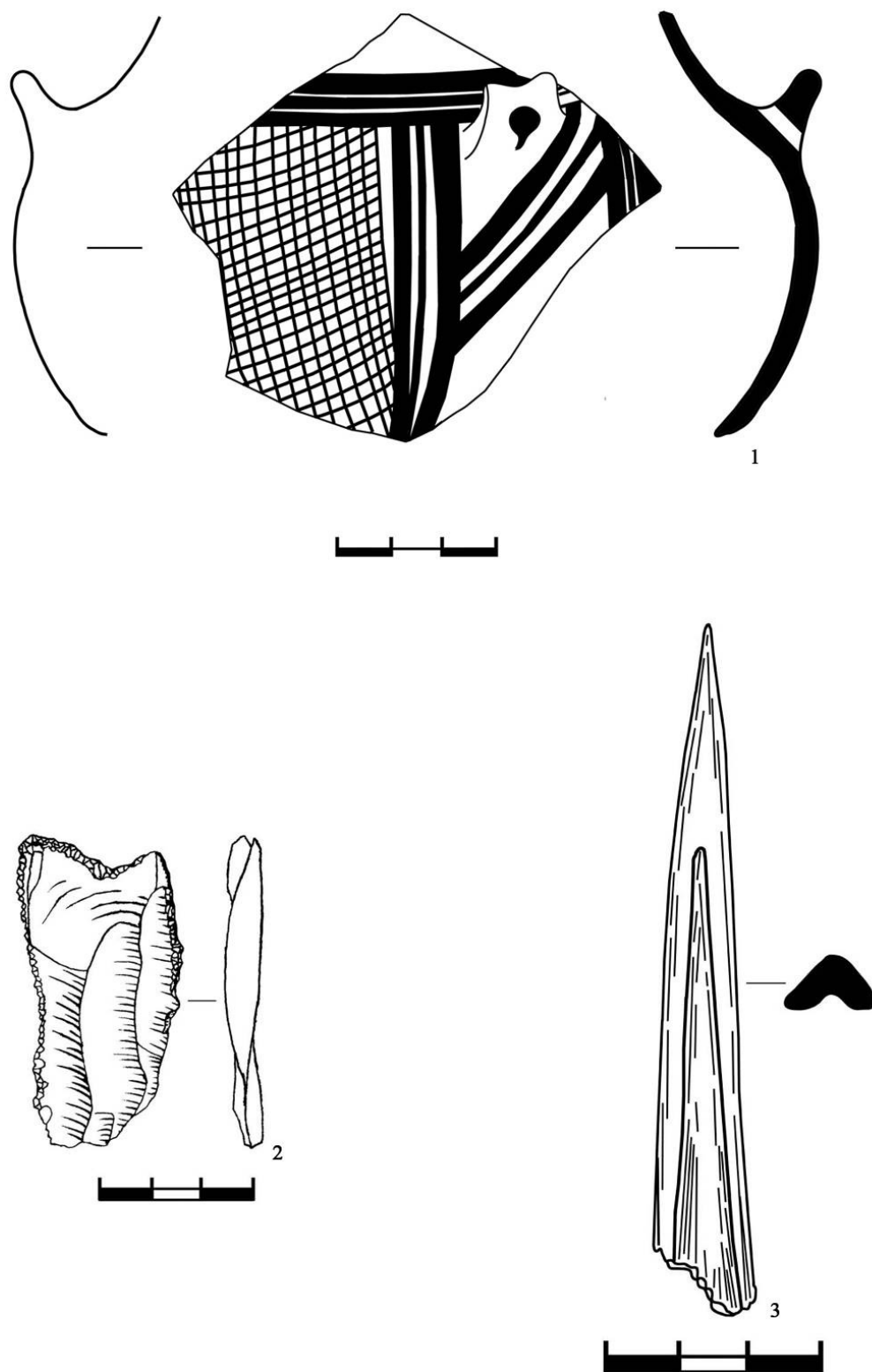

Fig. 3. Cunicca – Prișansaia Gora. 1 – Fragment de amforă, 2 – fragment de seceră, 3 – fragment de străpungător.

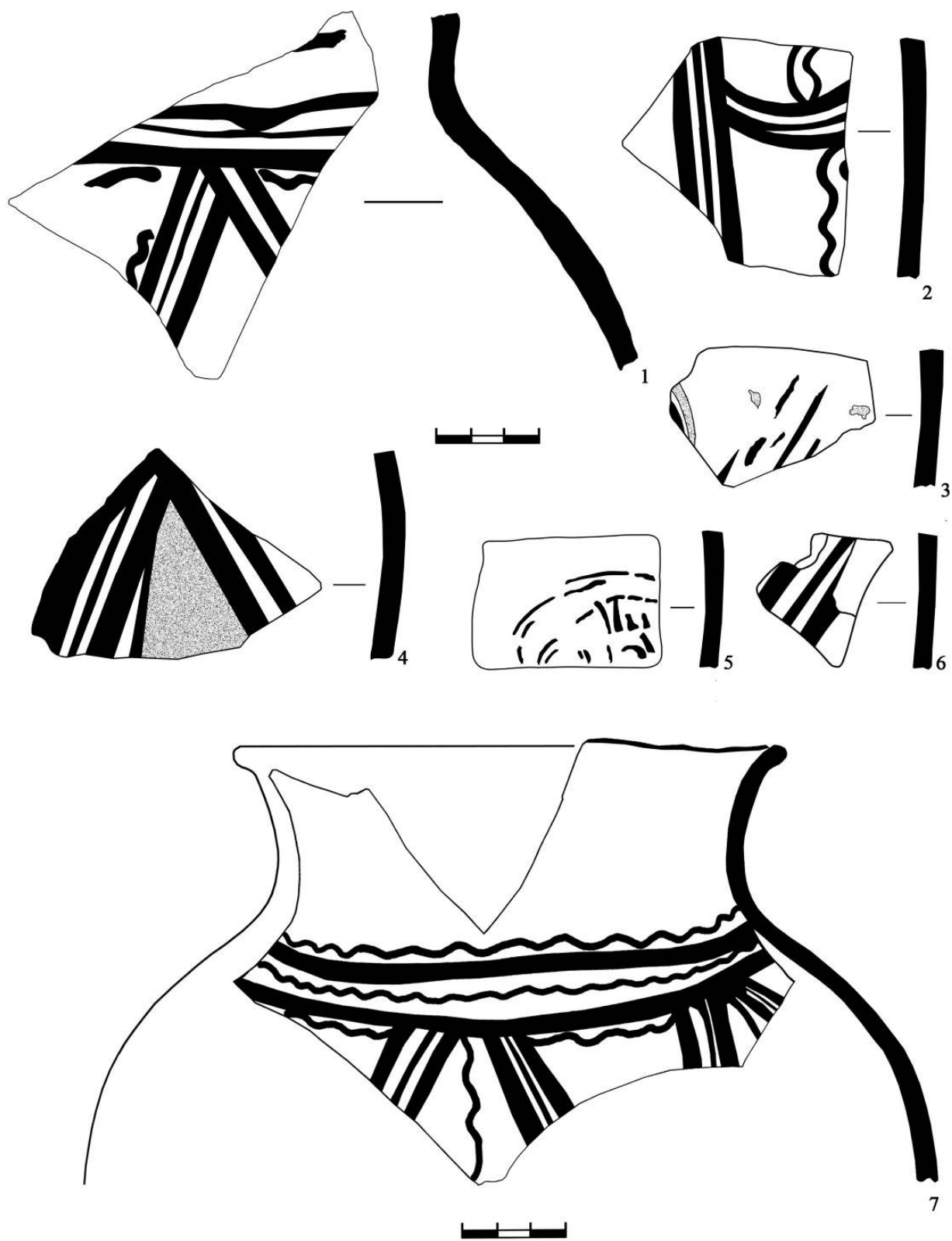

Fig. 4. Cunița – Prișanșcaia Gora. 1-7 – Complexul adâncit nr. 1, ceramică pictată.

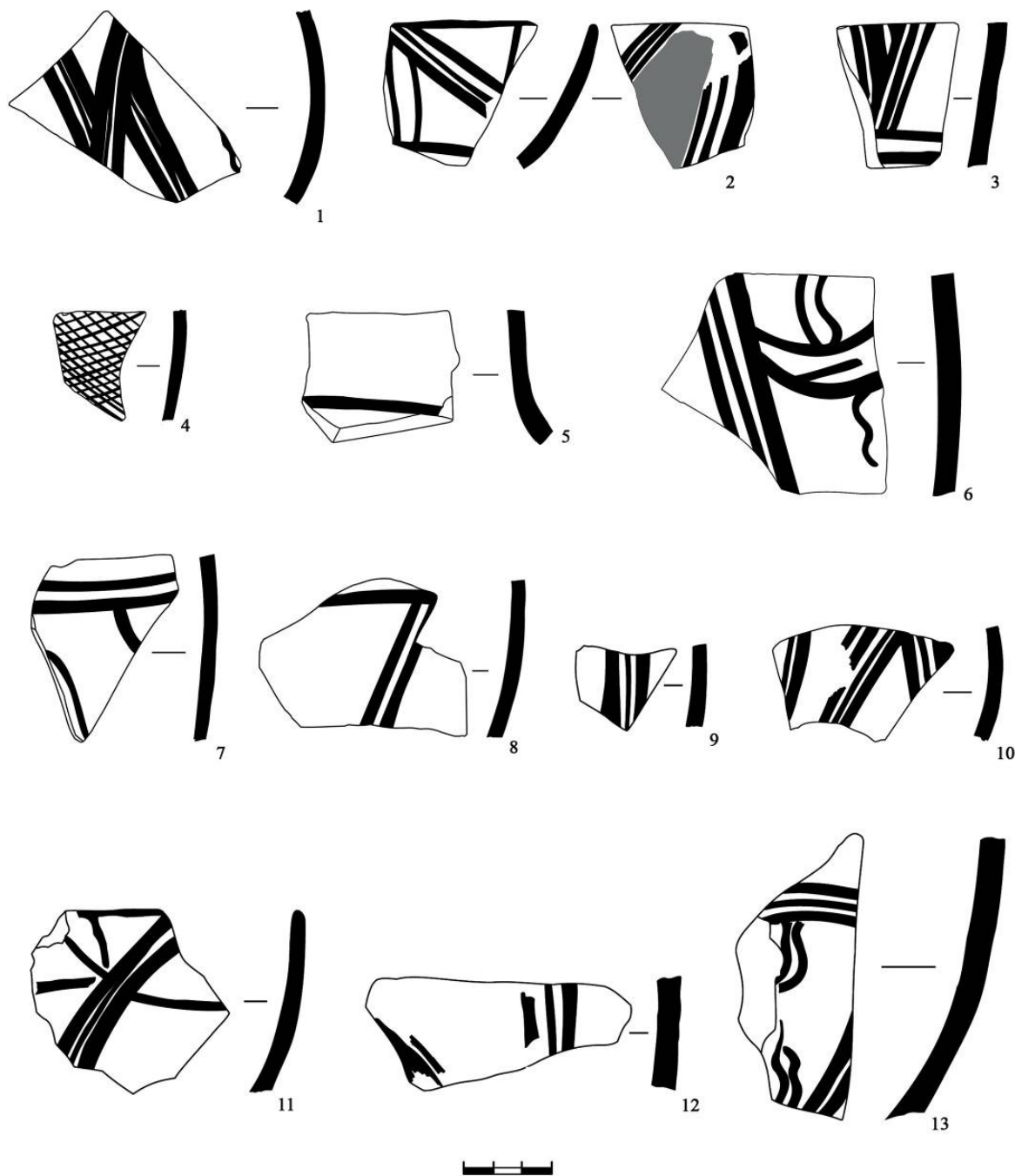

Fig. 5. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–13 – Complexul adâncit nr. 1, ceramică pictată.

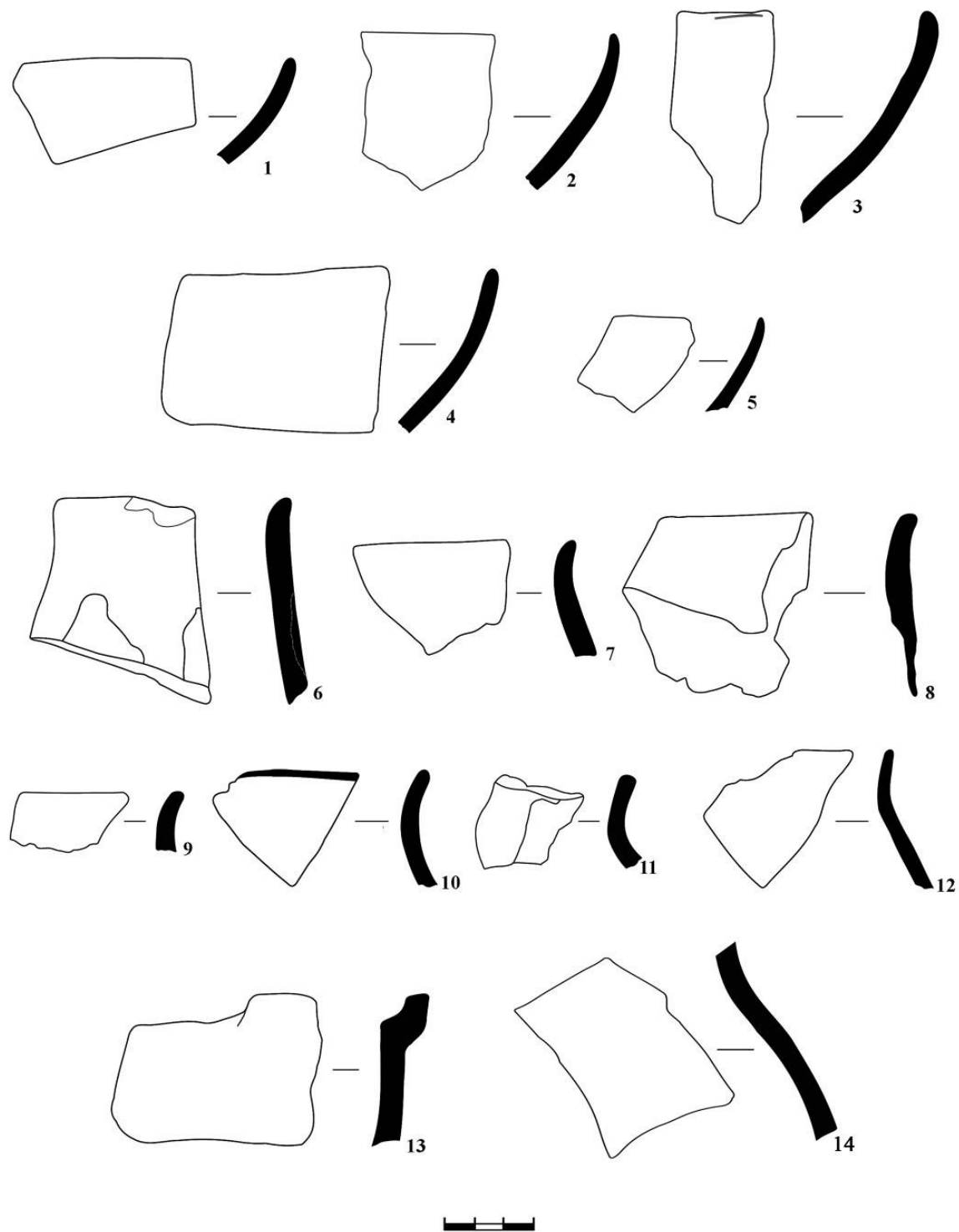

Fig. 6. Cunicea – Prișansaia Gora. 1-14 – Complexul adâncit nr. 1, ceramică cu pictura ștersă.

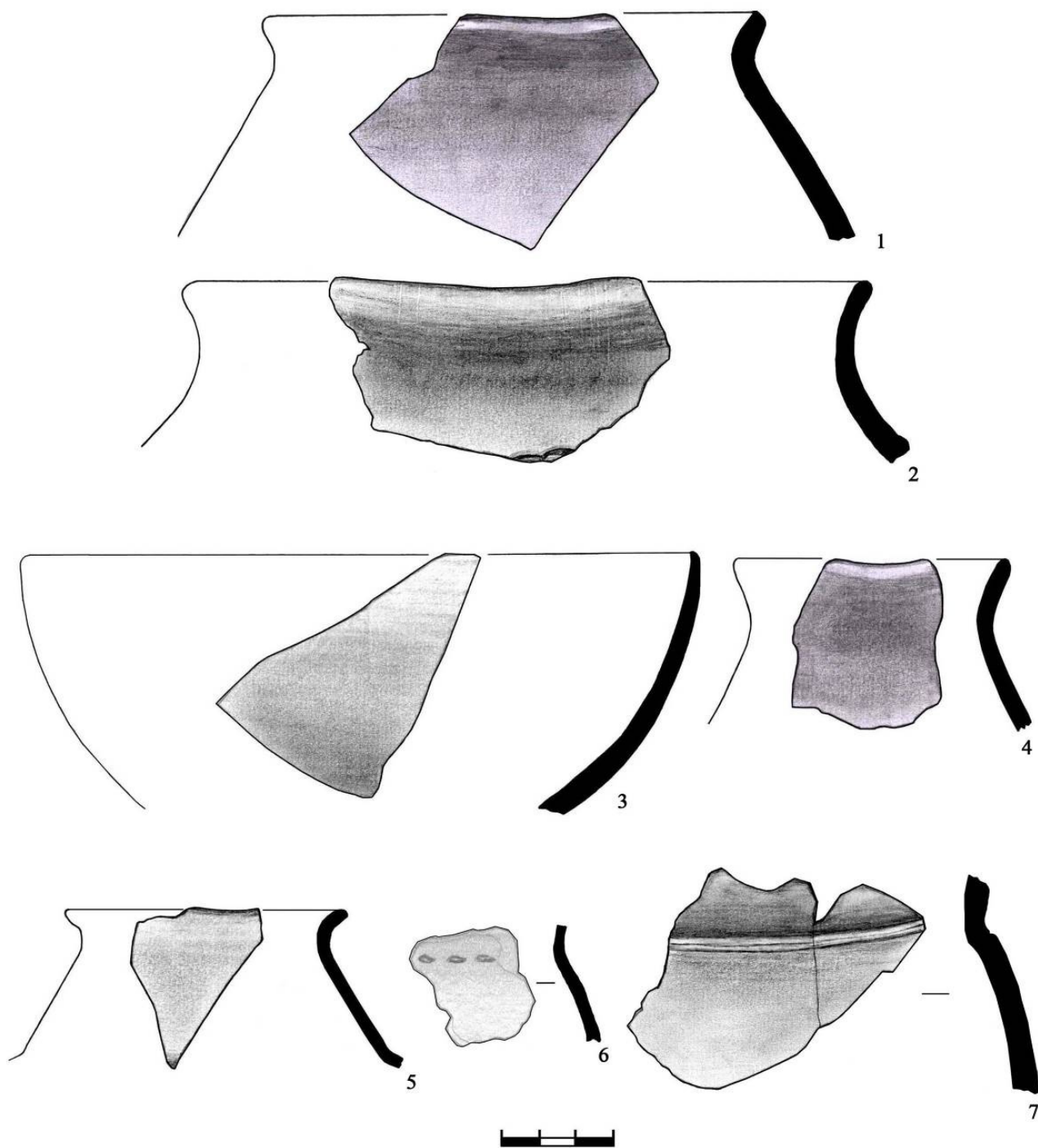

Fig. 7. Cunicia – Prișansaia Gora. 1-7 – Complexul adâncit nr. 1, ceramică grosieră.

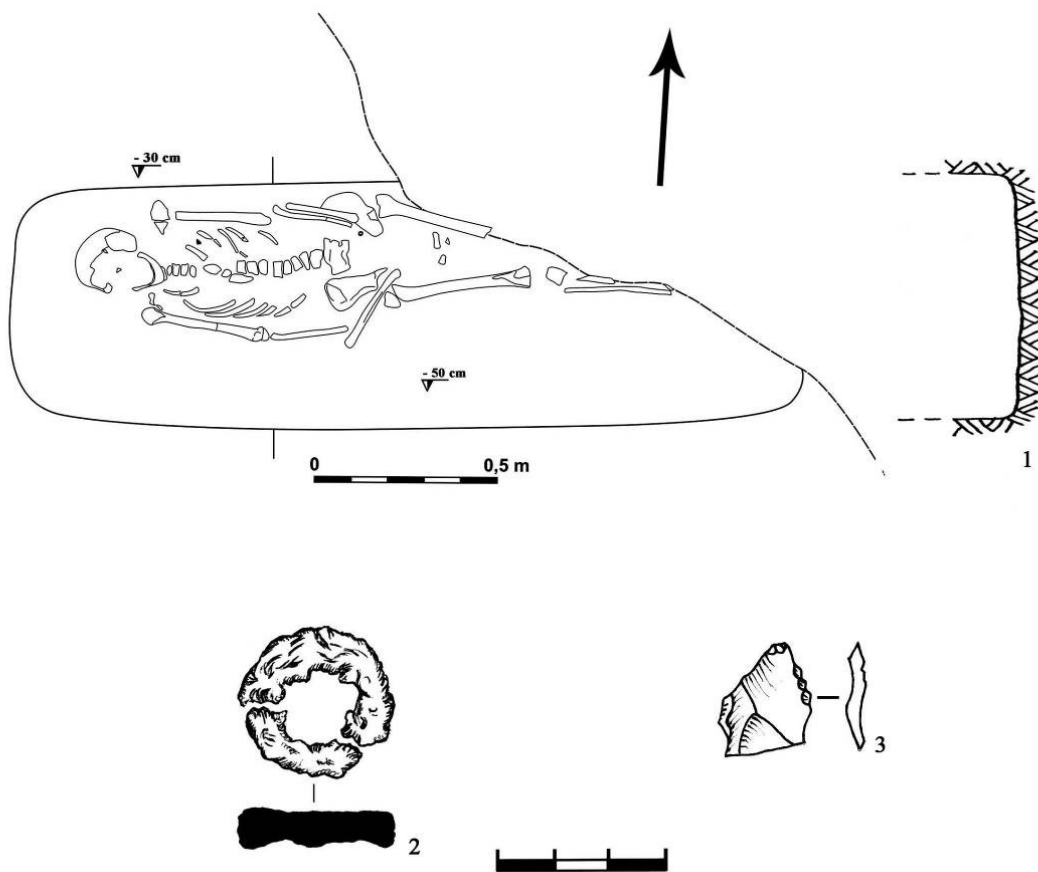

Fig. 8. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–3 – Mormântul 3.

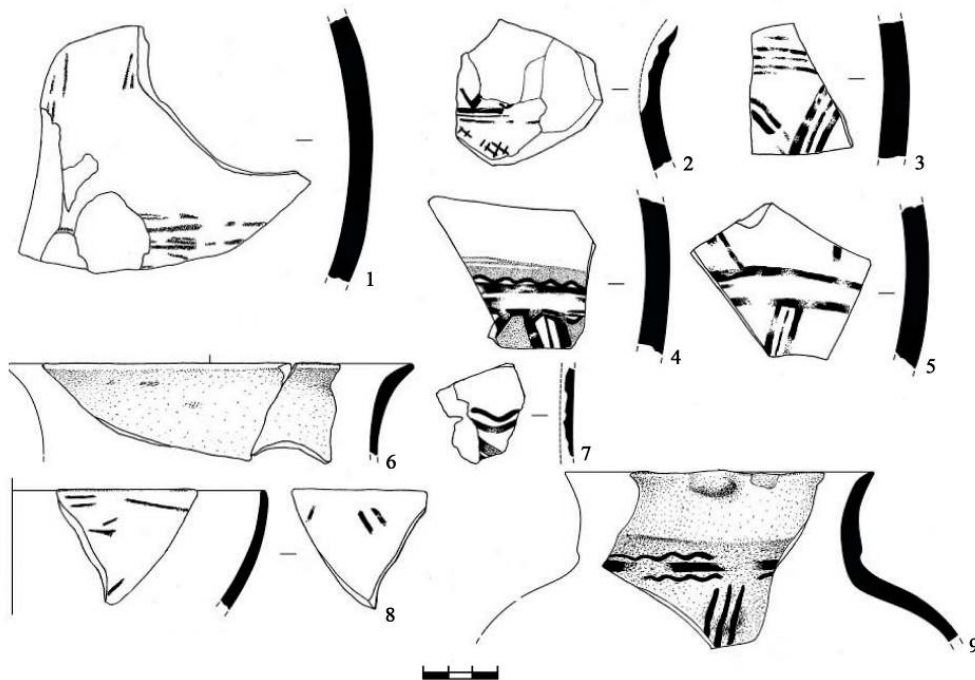

Fig. 9. Cunicea – Prișansaia Gora. 1–9 – Complexul adâncit nr. 1, ceramică pictată (2009) (după: Topal, Țerna, 2010).

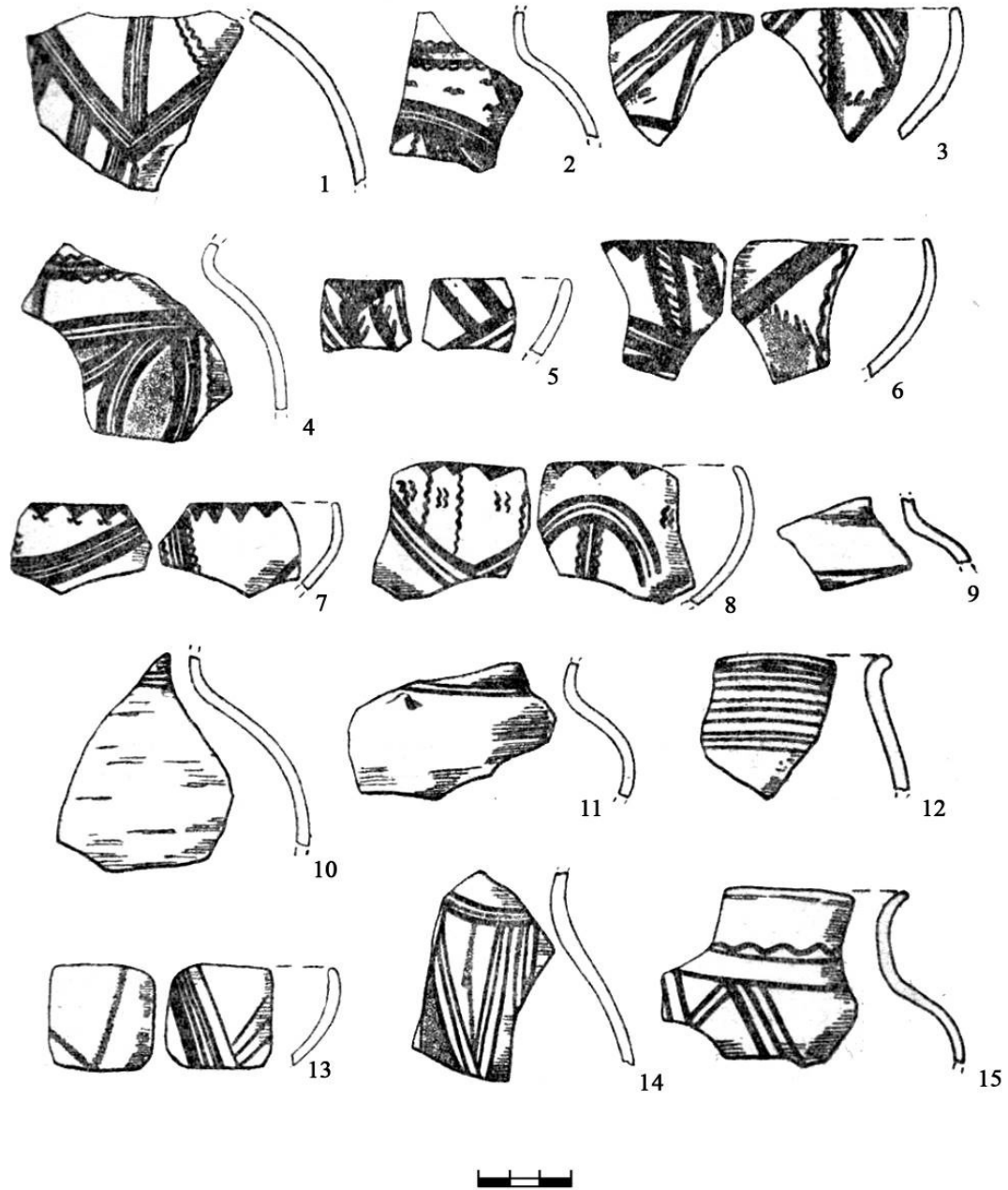

Fig. 10. 1-12 – Ghidirim, 13-15 – Caterinovca (după: Passek, 1955).